

Kamusal Tartışmaların Habermascı Bir Yaklaşımla Çözümlemesi: Bir İçerik Çözümleme Yönergesi Geliştirme Çalışması

Analysing Public Discussions through the Habermasian Approach: Development of a Content Analysis Coding Scheme

Demet GENÇER KASAP, Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, University of California, Riverside, Department of Political Science, E-posta: demetgk@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

Müzakereci Demokrasi,
Habermas, Nicel İçerik
Çözümlemesi, Söylem
Etigi, İletişimsel Eylem.

Öz

Bu çalışma, müzakereci bir etkinlik olarak kamusal tartışmaların niteliğini nicel olarak değerlendirmeye yönelik bir içerik çözümleme yönergesi geliştirilmesine odaklanmaktadır. Kuramsal temelini Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) ile söylem etiği (1991, 1996) çalışmalarının oluşturduğu bu yönerge, kamusal tartışmaları akılcı ve etik ilkeler bakımından değerlendirirken, çevrimiçi etkileşimin doğasını da göz önünde bulundurmaktadır. Yönerge kuramsal temelinin yanında konuyla ilgili yöntemsel tartışmalar ile var olan başka yönergeler gözönünde bulundurularak geliştirilmiştir. Yapılan bu çalışmalarla aracın geçerliği sağlanırken, gerçekleştirilen kodlayıcılararası tutarlılık testi de aracın güvenilir olduğunu göstermektedir. Çalışma ayrıca, yönergenin uygulandığı örnek bir çözümleme ile bu çözümlemenin betimsel sonuçlarını da içermektedir.

Keywords:

Deliberative Democracy,
Habermas, Quantitative
Content Analysis,
Discourse Ethics,
Communicative Action.

Abstract

This study focuses on a content analysis scheme development for quantitative evaluation of the public discussions' quality as a deliberative activity. The coding scheme which is theoretically rooted from Habermas's the theory of communicative action (2001) and discourse ethics (1991, 1996) works, observes public discussions in the context of rationalistic and ethical principles and it also considers nature of the online interactions. The coding scheme is also developed with the guidance of existing methodological discussions in the field and the other content analysis efforts along with the theoretical roots. All these procedures provide the validity of the scheme and the inter-coder consistency test shows the reliability of it. Furthermore, the study includes a sample content analysis through the coding scheme and descriptive results of this analysis.

Giriş

Habermas *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (2009: 103) adlı eserinde, erken modern dönem demokrasilerinde, yurttaşların kamuyu ilgilendiren konularda bir araya gelerek etkileşimde bulduklarından ve siyasal süreçleri etkileme potansiyeli olan bir burjuva kamusal alanının varlığından söz etmektedir. Konum itibarıyla devletle toplum arasındaki gerilim sahasında bulunan kamusal alan, mal dolaşımı ve toplumsal emek alanını ifade eden özel alandan da ayrı olarak özel şahıslardan meydana gelmektedir. Bu “özel şahıslar, hükümetin düzenlemelerine tabi olan kamuoyunu, kamusal erke karşı vakit geçirmeksizin sahiplenerek; bu erkle, esasen özelleşmiş olan ama kamusal bakımdan da önem taşıyan mal dolaşımı ve toplumsal emekle ilgili genel kurallar konusunda hesaplaşmaya koyulmaktadır” (Habermas, 2009: 93). Böylelikle siyasal kamu, kamuoyu yoluyla toplumun gereksinimlerini devlete iletmektedir. Bununla birlikte Habermas’a (2009: 292) göre kamuoyunun kitle iletişim ortamları tarafından biçimlendirildiği ve kültür endüstrisinin seyircileri tarafından edilgin biçimde tüketildiği bir tekelci kapitalizm biçimine geçiş, kamusal alanın çözülüşünü de birlikte getirmiştir. Kitle iletişim ortamları kamusal topluluğu, dinleyen ve izleyenler olarak büyülemekte, konuşma ve karşı çıkma şansını ortadan kaldırmaktadır. Bu ortamlar nedeniyle kamusal topluluğun eleştirel akıl yürütme etkinliği yerini tüketicilerin tüketilen üzerine konuştuğu, “zevk” ve “keyif” alışverişine bırakmış; dolayısıyla “kültürel akıl yürüten kamusal topluluktan kültür tüketen kamusal topluluğa doğru bir geçiş yaşanmıştır” (Habermas, 2009: 301). Daha sonra aynı eserine yazdığı ikinci önsözde ise Habermas (2009: 31), kitle iletişim ortamlarının ‘güçlü etkileri ve edilgen tüketici’ tanımlamasında bazı değişiklikler olduğunu belirtmekte ve görüşünü kamusal topluluğun akıl, direnç ve eleştiri yeteneğine yüklediği umut bağlamında değiştirmektedir. Habermas’a (2009: 35) göre kitle iletişim ortamlarının işlevleri egemen güçler lehine daha da genişlemekte ve derinleşmektedir; ancak kamusal alanın dönük kısırlaştırıcı müdahaleler yaşam dünyası kaynaklarından kendiliğinden beslenerek canlanan bir kamusal iletişimle karşılaşmaktadır. Habermas’ın düşüncesindeki değişimin kaynağında, gündelik yaşamın iletişimsel etkinliği içinde yerleşik olan akılcılık potansiyeline yönelik geliştirdiği yaklaşımı bulunmaktadır. Bu çerçevede “aklı yalnızca kapitalizm ve bürokrasinin etkinliğini arttırmanın bir aracı olarak görmek tek yanlı ve dar bir bakış açısıdır. Aklın gündelik tartışmalar düzeyinde işleyerek, gerçekleri ortaya çıkarmayı, eleştirileri seslendirmeyi olanaklı kılan özgür ve çarpıtılmamış bir iletişim potansiyeli de vardır” (Slattery, 2007: 436). Habermas’ın *İletişimsel Eylem Kuramı* (2001) çalışmasında kuramsallaştırılan bu düşünceler, söylem etiği (1991, 1996) çalışmasıyla birlikte, kamusal tartışmaların demokrasilerde yeniden işlev görebilmesi için akılcı ve etik normatif koşulları temellendirmeye odaklanmış ve bu çerçevede özellikle temsili demokrasinin yeniden demokratikleştirilmesine yönelik bir girişim olan müzakereci demokrasinin kuramsal temellerine kaynaklık etmiştir.

Müzakereci demokrasi yaklaşımı, temsili demokrasinin özellikle alınan kararlara halk iradesinin, seçim dönemleri dışında da sürekli olarak yansımaları konusundaki eksiklerini katılımcı bir bağlamda kapatacak bütünleşik bir model öne sürmektedir. Bu yaklaşım halkın gündelik etkinliklerinin bir parçası olarak kamusal işlemlerle ilgilenmesi, bu işlemlerle ilgili olarak toplumun öteki üyeleriyle görüş alışverişinde bulunması ile etkileşimine

odaklanmakta ve farklı değer açıklamalarını bir araya getiren bu etkinlikler sonucunda oluşan kamusal iradenin (ortak iyi, çözüm fikri ya da uzlaşının) karar oluşum süreçlerine yansımalarının yollarını tartışmaktadır. Bu nedenle kuramda tartışma süreçlerinin niteliği önemli bir yer tutmakta ve tartışmaların çeşitli ilkelerle akılcılık ve etik bakımdan güvencelemesi amaçlanmaktadır. Bu noktada Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve söylem etiği çalışmalarının ideal tartışma süreçleri için temel oluşturduğu görülmektedir. Habermas tartışma oturumlarını, katılımcıları ve süreçlerini iletişimsel eylem kuramıyla (2001) akılcılık bakımdan; söylem etiği (1991, 1996) çalışmalarıyla da ahlaki bakımdan düzenleyen en temel ilkeleri oluşturmaktadır.

Bununla birlikte yurttaşlararası kamusal tartışmalar, fiziksel ya da sanal ortamlarda, kendiliğinden ya da örgütlü bir biçimde gerçekleşmektedir. Özellikle sanal coğrafyaların yeni bir etkinlik alanı olarak birey yaşamına katılmasıyla birlikte kamusal etkinliklerin etkileşimlerin genişlediğini söylemek olanaklıdır. Bu etkinliklerin müzakereci niteliğini değerlendirmek isteyen çeşitli görgül araştırmalar ise (Dahlberg, 2004; Jankowski ve van Os, 2003; Jensen, 2003; Monnoyer-Smith ve Wojcik, 2010; Scheneider, 1997; Steenbergen, 2003, Stromer-Galley, 2007), Habermas'ın çalışmalarından yola çıkarak tartışma sürecinin önkoşullarını kavramsallaştırma yoluna gitmişlerdir. Bu ilkelerin neler olduğu ile ilkelerin ifade edilişleri (kavramsallaştırılması) farklılaşabilmekle birlikte, alanda bazı ilkelerin (düşünümsellik, gerekçelendirme, karşılıklılık, söylemsel eşitlik, erişebilirlik, siyasi ve ekonomik egemen güçlerden bağımsızlık, saygı ve içtenlik gibi) öne çıktığı ve bu ilkeler konusunda uzlaşma sağlanmış olduğu görülmektedir. Bu ilkelerin bütüncül bir bakış açısıyla tam ve doğru bir biçimde değerlendirilmesi, tartışma metinleri ve kullanıcılardan nicel ve nitel tekniklerin bir arada kullanıldığı bir çalışmayı gerektirmekle birlikte (Dahlberg, 2004) nicel içerik çözümlemesi (NİÇ) ilkelerin birçoğu için birincil veri sağlayabilen bir tekniktir. Müzakerelerin niteliksel değerlendirmesini konu edinen çeşitli tartışmaların (Black vd, 2011; Dahlberg, 2001; Janssen & Kies, 2004; Kies & Wojcik 2010), içerik çözümleme tekniğini önerdikleri görülmektedir. Örneğin Jensen (2003) içerik çözümlemesini, müzakerelerdeki etkileşimin semantic boyutunu almak ve çözümlemek için oldukça iyi bir yöntem olarak tanımlarken; Wilhelm'e (2002) göre içerik çözümlemesi, özellikle üretilen tartışma metinlerinde katılımcıların oluşturdukları iletilerin karşılıklı olup olmadığı, savların nedenleriyle birlikte verilip verilmediği gibi bazı müzakereci bileşenlerin gözlenmesinde uygun bir tekniktir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, kamusal tartışmaları, Habermascı ölçütler temelinde değerlendiren ve çevrimiçi tartışmalara özgü bazı kategorileri de (kullanılan teknoloji vb.) içeren bir içerik çözümleme yönergesi geliştirmektir. Standartlaştırılmış bir veri toplama aracının geliştirilmesiyle kamusal tartışma etkinliklerinin nesnel ve sistemli bir biçimde gözlenmesi konusunda alana katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada öncelikle müzakereci demokrasinin kuramsal temelleri ile müzakere ilkelerinin tanımlanması, daha sonra da bu tanımlamalar ışığında içerik çözümleme yönergesinin geliştirilmesi çalışmalarına yer verilmektedir. Yönerge geliştirme aşaması, çözümleme kategorilerinin oluşturulması, güvenilirlik testlerinin yapılması ile yönergenin uygulama sürecinin açıklanmasını içermektedir. Çalışmada ayrıca içerik çözümlemesinin nasıl uygulandığını betimleyen örnek bir çözümleme de gerçekleştirilmiştir.

Müzakereci Demokrasi

Müzakereci yaklaşım, demokrasinin oy verme işlemleri dışında, toplumun geniş kesimlerine yayılmış tartışmalarla genişletilmesi ve demokratikleştirilmesine odaklanan bir girişimdir. Bu yaklaşımın özünü, yurttaşlar arasında gerçekleştirilen nitelikli tartışmalar yoluyla, halkın karar alma süreçlerine etkin ve sürekli olarak katılması fikri oluşturmaktadır. Müzakereci demokrasi, temsili modeli dışlamadan, ancak onun özellikle alınan kararlara halk iradesinin yansımaları konusundaki eksiklerini katılımı genişleterek kapatacak bütünleşik bir model öne sürmektedir (Gençer Kasap, 2013: 45). Kamu görüşüyle örtüşen bir siyasal karar alma süreci, temsili modelde temsilcinin seçmenin iradesini yorumlayabilmesi tehlikesinin de önüne geçebilmesi bakımından işlevsel görünmektedir. Müzakereci demokrasi, halkın gündelik etkinliklerinin bir parçası olarak kamusal işlemlerle ilgilenmesi, bu işlemlerle ilgili olarak toplumun öteki üyeleriyle görüş alışverişinde bulunması ile etkileşimine odaklanmakta ve farklı değer açıklamalarını bir araya getiren bu etkinlikler sonucunda oluşan kamusal iradenin (ortak iyi, çözüm fikri ya da uzlaşının) kararlara yansımalarının yollarını tartışmaktadır. Bu nedenle yaklaşım, etkileşim ve tartışma süreçlerine özel önem vermektedir. Müzakere (deliberation), kendisi bir iletişim biçimi, tartışma eyleminin özel bir türüdür. Müzakere, özgür ve eşit bireyler arasında akılcı ve adil biçimde gerçekleşen; karşıt savların değerinin birlikte tartışıldığı ve toplumda herkesin ortak çıkarı olarak görülene ulaşmayı amaçlayan bir süreçtir (Benhabib, 1999: 70; Fishkin, 2009: 33). Bu süreç, insanların kendilerini başkalarının yerine koyarak onların konumlarını algılayarak ve kendi çıkarını daha az düşünerek gerçekleştirilecek tarafsızlığa yaklaşan bir tartışmadır. Buradaki amaç, hemfikir olunması da, birbirini anlamayı içeren (deliberative disagreement) bir siyasal etkileşimdir (Gutmann ve Thompson, 1996: 73). Bir konuda çatışan görüşler, tartışma yoluyla uzlaşmaya kavuşturulmalıdır, ancak uzlaşma demek her zaman görüşlerin değişmesi anlamına da gelmemektedir. Bir konu hakkında farklı düşünmeye devam edilebilir ancak ortak iyiye ulaşmak amacıyla gerekçeler çerçevesinde bir çözüm de kabul edilebilmelidir.

Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı (2001) bu ideal tartışma durumunu akılcılık bakımından, söylemetiği çalışmaları (1991, 1996) ise etik bakımdan temellere oturtmaktadır. Habermas (2001:305) iletişimsel eylem kuramında, toplumsal düzeyde gerçekleşen eylem biçimlerini 'stratejik eylem' ve 'iletişimsel eylem' olmak üzere ikiye ayırmaktadır: Stratejik eylemde aktör, yaptırımların tehdidine ya da doyumun vaadine dayanarak karşısındakini kendi arzusu yönünde etkileşimin sürmesi için etkilemeye çalışmaktadır. İletişimsel eylemde ise aktör, stratejik eylemden farklı olarak, konuşma önerisinin bağlayıcı etkisine güvenerek, karşısındakini akılcılıkla güdülemeyi amaçlamaktadır (Habermas, 1991: 58). Dolayısıyla iletişimsel eylem, ikna etme yerine akılcı etkileşim süreçlerini ifade etmekte ve öznelarası etkileşimin ortak anlaşma hedefiyle sağlanmasını içermektedir. Kuramda amaçlanan anlaşma, akılcı tartışma süreçleri sonucunda gerçekleşmelidir. Gündelik yaşam bağlamına içkin olan akılcılık, iletişimsel eylemi başka olanaklarla sürdürmeyi sağlayan başvuru noktası olarak argümantasyona işaret etmektedir. Habermas'a (2001: 41) göre argümantasyon akılcı bir tartışma, savlara (arguments) dayalı bir konuşma biçimidir. Argümantasyon, katılımcıların karşılıklı olarak (karşılıklılık ilkesi) ileti alışverişinde buldukları, tartışmalı geçerlilik iddialarını konu edindikleri ve savlar yoluyla bu iddiaların doğruluğunu kanıtlamaya ya da onları eleştirmeye çalıştıkları bir etkileşim sürecidir. Tartışmacının öne sürdüğü

bir sav, gerekçelerle (gerekçelendirme ilkesi) desteklenmelidir. Bir öneri/görüş başka tartışmacılar tarafından ancak nedenlerle desteklenirse geçerli ve kabul edilebilirdir. Kişi eğer karşıt-savları (counter-arguments) göz ardı ediyor ya da dogmatik öne sürümlerle yanıtlıyorsa akılcı davranmamaktadır. Gerekçeler, konuşmacının geçerlilik iddiasını akılcı bir çerçeveye oturtan nedenleri içermektedir. Bunlar, çeşitli açıklamalar, veriler vb. gibi konuşmacının düşüncesinin keyfi olmaktan öte akılcı bir önerme olduğu konusunda dayanak sağlamaktadır. Böylelikle dinleyici, ikna edici gerekçeler aracılığıyla akılcı olarak güdülenebilmektedir. Bu gerekçeler aynı zamanda özdüşünseme (reflexivity) sürecinde de rol oynamaktadır. Gerekçelerin gücünü kabul eden kişi ayrıca kendi yanılgılarını, yeri geldiğinde kabul etmeye hazır olmalıdır (düşünümsellik ilkesi) (Habermas, 2001: 46). Özdüşünsemeci bir duruşa sahip katılımcı, başka kişilerin düşüncelerini dikkate alarak ve empati kurarak kendi düşüncelerinin/konumunun ötesine geçebilmelidir. Kişinin kendi savının geçerli olmayabileceği kabulü ve karşıt-savın gücüne göre kendi savından vazgeçebilme davranışı, 'ortak iyi'ye (common good) ve uzlaşmaya kaynaklık etmede işlevseldir.

Söylem etiği yaklaşımı ise, farklı kamusal tartışma biçimlerinde ve savlama süreçlerinde uygulanabilecek en genel ahlaki ilkeleri ortaya koymaktadır. Bu ilkeler tartışmaların adil bir biçimde gerçekleşmesini güvenceleme amacını taşımaktadır. Söylem etiği fikrine göre "yalnızca sonuçlarından etkilenen herkesin üzerinde anlaşacağı normlar (genel davranış kuralları ve kurumsal düzenlemeler) geçerli (ahlaksal açıdan bağlayıcı) olmaktadır" (Benhabib, 1999: 105). Tartışma süreçlerindeki her savlamanın bağlamına bakılmaksızın bazı evrensel önkoşullara dayanması gerekmektedir. Bu bağlamda Habermas, tartışmaların düzenlenmesini, nitelikli tartışmaların "ideal prosedürleri" olarak netleştirmektedir. Habermas'ın Alexy (1978) ve Cohen'in (1989) yaklaşımlarını değerlendirdiği söylem etiği yaklaşımında şu ilkeler öne çıkmaktadır (Habermas, 1996: 305):

- hiç kimsenin konuşma ve eylem olanağı söylemden dışlanmamalıdır;
- herkesin soru sorma ya/ya da tutumları, istekleri ve gereksinimlerini ifade etme gibi savlarını söyleme sokma konusunda eşit şansı vardır;
- hiç kimsenin iç ve dış baskılarla haklarını kullanması engellenmemelidir;
- herkesin tartışma başlığını sorgulama ve daha da genel olarak gündemi kontrol etme hakkı vardır;
- herkesin söylem sürecinin kuralları, bunların uygulanma ve yürütülme şekilleri hakkında dönüşlü savlar atmaya hakkı vardır;
- söylem kamusal olmak zorundadır.

Habermas bu maddelerde tartışmacıları, tartışmaların geçtiği ortamı ve tartışma sürecini etik bakımdan güvenceleyen koşulları tanımlamaktadır. Evrensel ve farklı tartışma biçimlerine uygulanabilen bu koşullar, dileyen herkesin eşit ve baskıdan arınık bir biçimde tartışmalara katılma ve kamu gündemini belirleme hakkını güvencelemektedir. Buna göre, tartışma ortamına dileyen herkes katılabilmeli (erişebilirlik ilkesi), katılımcılar

tartışmalara eşit ve özgürce (söylemsel eşitlik ilkesi) katkı yapabilmelidir. Müzakere, kişilerin dürüst bir biçimde ileti alışverişinde buldukları, birbirlerinin savlarını dinledikleri ve anlamaya çalıştıkları (saygılı dinleme ilkesi) bir süreçtir. Akılcılık ilkeleriyle birlikte Habermas'ın bu tanımlamaları, katılımcıların ortak iyiye ulaşma süreci, karşılıklı olarak ve gerekçelendirilmiş savlamalarla gerçekleşmekte; katılımımda özgürlüğü, eşitliği ve adilliği gözetmektedir.

Nicel İçerik Çözümleme Yönergesi Geliştirilmesi

İçerik çözümlemesi, metinlerden metinlerin kullanım bağlamına kadar, yinelenen ve geçerli çıkarsamalar yapmayı sağlayan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff; 2004: 18). Bu teknik, metin içeriğinin nesnel ve sistemli biçimde betimlemesine olanak sağlamaktadır. İncelenecek olguya yönelik kavramlar ve temaların bir kurama dayanması (tumdengelim) ve kategorilerin bu çerçevede tanımlanması, standartlaştırılmış bir veri toplama aracının kullanılması (yönerge), büyük miktardaki veriyi sistematik bir biçimde çözümlemesi, değişkenleri miktar ve sıklık bakımından betimlemenin yanı sıra bazı değişkenler arasındaki ilişkinin de değerlendirilebilmesi bakımından bu içerik çözümlemesi çalışması nicel paradigma içinde yer almaktadır. Bir söylemin doğasını ölçmeye yönelik olan bu yaklaşım bazı özellikler içermelidir:

İçerik çözümleme çalışması (1) kuramsal bir temele dayanmalıdır, (2) gözlemlenebilir olgulardan yararlanılmalıdır, (3) genel olmalıdır, (4) güvenilir olmalıdır. İlk ilke araştırmanın geçerliği ile ilgili olduğu için, temel bir gerekliliktir. Kuramsal bir temele tam ve doğru şekilde dayandırılmadan gerçekleştirilen bir ölçüm yapı geçerliliğini engellemektedir. Bu nedenle içerik çözümleme yönergesinde her kategori, kuramsal bağlamları ve boyutları tartışarak oluşturması gerekmektedir. Bununla birlikte ölçme aracı metinde gözlemlenebilir söylem davranışlarından yararlanmalı ve doğru veri sağlamalı; bir araştırma alanından bir başkasına aktarılabilirliği anlamında genel olmalıdır. Son olarak güvenilirlik özelliği taşımalıdır (Steenbergen vd., 2003: 23).

Çalışmada, nicel içerik çözümlemesi (NİÇ) yönergesi oluşturulması sürecinde, öncelikle yönergenin kodlama kategorileri, ideal tartışma ilkeleri ışığında belirlenmiştir. Bu ilkelerin neler olduğu ve nasıl tanımlandığıyla ilgili çalışma kuramsal bir arka plana dayandırılarak gerçekleştirilmiş ve böylelikle yönergenin geçerliğinin (validity) sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmada Habermas'ın *İletişimsel Eylem Kuramı* (2001) başlıklı çalışmasında ve söylem etiği (1991, 1996) yaklaşımında ideal tartışma ölçütlerini nasıl açıkladığı temel alınmıştır. Bunun yanında Habermasçı ölçütler çerçevesinde oluşturulmuş başka yönergeler ve bu yönergelere getirilen eleştiriler de incelenerek yönergenin kategorileri oluşturulmuştur.

İçerik Çözümlemesi Kategorilerinin Oluşturulması

Müzakere sürecini, ortamı ve katılımcıları betimleyen ve sonuçları meşru olarak kabul edilebilecek bir karar oluşum sürecini güvence altına almayı amaçlayan müzakere ilkeleri, içerik çözümleme yönergesinin kategorilerini oluşturmaktadır. Bu ilkelerden erişebilirlik¹ ise, metinler üzerinden tam ve doğru olarak gözlenmelerinin güçlüğü

¹ Tartışma alanlarına erişebilmeyi içeren bu ilke, tartışma ortamına erişimin önünde birer engel olarak tanımlanan sayısal bölünme ile (siyasal ve ekonomik) egemen güçlerin kısıtlayıcı düzenlemelerinin incelenmesine odaklanmakta; (kullanıcı sözleşmelerine yönelik) belge tarama, katılımcı gözlem, anket ya da derinlemesine görüşme teknikleri ile değerlendirilebilmektedir (Dahlberg, 2004; Jansen & Kies, 2004; Jensen, 2003; Witschge, 2008).

temelinde çalışma kapsamına alınmamıştır. Yönergenin içerik çözümlemesi kategorilerini; *karşılıklılık, gerekçelendirme, düşünümsellik, saygı, söylemsel eşitlik* ile *bağımsızlık* ilkeleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte yönergeye, tartışma süreçlerinde yaşanan müzakere sorunları ile kullanılan çevrimiçi teknolojiye yönelik sorunları saptamak amacıyla *süreç ve ortam konuşması (process and medium talk)* (Stromer-Galley, 2007: 26) kategorisi de eklenmiştir.

Gerekçelendirme: Müzakereci demokrasi modelinin temel noktalarından birini, tartışmacıların karşıt-savları ancak haklı nedenler içermesi halinde kabul edebilmesi ve böyle bir tartışmanın sonuçlarının uyumlu bir işbirliğine götürebilmesi nedeniyle gerekçelendirme kavrayışı oluşturmaktadır (Cohen, 1999: 147). Habermas'a (2001: 42) göre bir sav, sorunsal bir anlatımın geçerlilik iddiasıyla dizgeli bir bağlantı içinde olan gerekçeler içermelidir. Bir savın "kuvveti" verili bir bağlamda, gerekçelerinin sağlamlığıyla ölçülmektedir. Dolayısıyla tartışmacı iletisinde, ileri sürdüğü iddiasının kabul edilmesinin (ya da bir karşıt-iddianın reddedilmesinin) niçin gerektiği konusunda bir dayanak oluşturmalıdır. Akılcı bir tartışma sürecinde gerekçelendirme davranışı, başka katılımcıların bu savları dikkate almasına hizmet etmekte, nedensel bir temele dayanmayan savların ise reddedilmesini getirebilmektedir. Bu çerçevede gerekçelendirme aynı zamanda ortak paydada (common ground) buluşmanın da yolunu açmaktadır (Janssen & Kies: 2004: 15).

Yönerge aracılığıyla gerekçelendirme ilkesi iki aşamalı olarak gözlenmektedir. İlk aşamada bir savın gerekçe içerip içermediği, ikinci aşamada ise eğer gerekçelendirme yapıldıysa hangi gerekçelendirme türünün kullanıldığı değerlendirilmektedir. Yönergede gerekçelendirme kategorisi, katılımcının iletisinde ileri sürdüğü sav ya da karşıt-sava yönelik eleştirileri bir neden içeriyorsa GEREKÇELİ (GRKÇL) tersi durumda ise GEREKÇELİ DEĞİL (GRKÇL DĞL) olarak kodlanmaktadır. Kodlamanın ilk aşamasında bir iletinin gerekçe içerip içermediğini "çünkü", "bundan dolayı" "bunun için" "...dığından dolayı" gibi ifadeler içeren bir cümle yapısı üzerinden saptamak olanaklıdır. Bu ifadeler, bir sav ileri sürülmesinin ardından ilgili savın gerekçelerinin açıklanacağı cümlelere geçiş araçlarıdır. Bunun yanı sıra katılımcılar savlarını desteklemek için örnek verme, kişisel bir hikâye (deneyim) aktarma, karşılaştırma yapma ya da raporlar, istatistiksel verilerle vb. kaynak belirtme gibi farklı stratejiler kullanma yoluna gidebilmektedir. Bu farklı gerekçelendirme davranışları ise, gerekçe türlerini oluşturmaktadır. Hangi gerekçe türlerinin kullanıldığının saptanmasına yönelik ikinci aşama için Graham'ın (2008: 24) sınıflandırması temel alınmış ve bazı eklemelerle genişletilmiştir. Buna göre gerekçeler (1) örnek verme, (2) kişisel hikâyeler/deneyimler aktarma, (3) kaynak/kanıt (istatistiksel bilgiler, raporlar, kitle iletişim ortamlarında yer alan haberler gibi) belirtme, (4) karşılaştırma yapma olarak kodlanmıştır. Bununla birlikte kodlayıcılararası güvenilirlik çalışması² kapsamında yapılan ön-testte katılımcıların kendi bakış açısını, değerlerini, ilkelerini temel alarak ve mantık yürüterek de savlarını gerekçelendirdikleri görülmüş, bu çerçevede gerekçelendirme türlerine Jensen'in (2003: 360) de önerdiği (5) iç geçerleme kodu da bir gerekçelendirme türü olarak eklenmiştir.

2 Güvenirlilik ölçümü çalışmanın ilerideki bölümlerinde açıklanmaktadır.

Düşünümsellik: Habermas’a (2001: 45) göre “kendini yanılsamalardan ve üstelik yanılığa değil kendi kendini yanıltmaya dayanan yanılsamalardan kurtulmaya hazır olan bir kişinin davranışı, özel bir vurguyla, akılcı bir davranıştır.” Bu çerçevede tartışma süreçlerinde katılımcı, kendi öznelliğine karşı düşünsemeli (reflexive) davranmalıdır. Düşünümsel bir süreçte katılımcıların “kendi değerlerini, varsayımlarını ve ilgilerini daha geniş bir toplumsal bağlamda eleştirel olarak irdelemeleri” (Dahlberg, 2002: 29); “kendi geçerlilik iddiaları hakkında, başka kişilerin geçerlilik iddiaları ışığında yeniden düşünmeleri” (Graham, 2010: 103) gerekmektedir. Bu çerçevede katılımcı karşıt savın gücü karşısında yeri geldiğinde kendi konumundan vazgeçebilmelidir. Görüldüğü gibi bu ilke tartışma süreçlerinde uzlaşya kaynaklık etmesi konusunda (gerekçelendirme ilkesinin yanı sıra) işlev gören bir başka koşuldur.

Akılcı tartışmanın gerekliliklerinden olan düşünümsellik ilkesini, tartışmacının iletilerinde kendi savının geçerliliğini irdeleme, konumundan vazgeçme ve de karşıt-savı kabul etme anlamına gelen ifadelerin varlığı/yokluğu bağlamında gözlemlemek olanaklıdır. Graham da (2008: 20; 2010: 109) bu ilkeyi tartışma metinlerinde, bir katılımcının kendi iletilerinde karşıt-görüşleri ve bu karşıt-görüşleri destekleyen bilgilerin/kantıların görülüp görülmediği bağlamında incelemektedir. Yönergede düşünümsellik kategorisi, kişi iletilerinde kendi düşüncelerini, değerlerini eleştiriyorsa ya da savunduğu konumunu değiştiriyorsa ya da karşı-görüşün savını destekleyecek geribildirim sağlıyorsa DÜŞÜNÜMSEL (DŞNMSL) tersi durumda ise DÜŞÜNÜMSEL DEĞİL (DŞNMSL DĞL) olarak kodlanmaktadır.

Karşılıklılık: Diyalog yerine monologa vurgu yapan bu ilkeye göre, katılımcılar ortamda yalnızca kendi görüşlerini söylemek için bulunmamalı, aynı zamanda başka katılımcıların katkılarına görüş üretmelidir. İçerik çözümlemesi tekniğiyle tartışma metinlerinde karşılıklılık ilkesinin nasıl gözlemleneceğine ilişkin yaklaşımlardan bazıları (Graham, 2008; 27; Janssen & Kies, 2004: 15; Jensen, 2003: 355; Stromer-Galley, 2007: 7) yanıt sayma (reply-count) yöntemini benimsemektedir. Yanıt-sayma genel olarak katılımcıların birbirlerine verdikleri yanıtların sayılmasını içermekle birlikte neyin yanıt olarak sayılacağı konusunda görüşler farklılaşabilmekte ve bu durum araştırma sonuçlarına da etki edebilmektedir. Örneğin Usenet gruplarının müzakereciliklerini araştıran Schneider (1997) ve Wilhelm’in (2002) “karşılıklılık” ilkesi ile ilgili bulguları belirgin biçimde birbirinden farklılaşmaktadır. Schneider (1997: 105) tartışma metinlerinde yüksek düzeyde bir karşılıklılık olduğunu bulurken, Wilhelm (2002: 98) ise karşılıklılığın bu ortamlarda yok denecek kadar az olduğunu saptamıştır. Bu durum, her iki araştırmacının da karşılıklılık ilkesini farklı şekilde tanımlamalarından ve gözlemlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Schneider (1997: 74) üç ile yedi gün içinde girilen aynı ileti zincirindeki başka bir iletiyi ya da bir iletiye doğrudan atıfta bulunan iletileri karşılıklı olarak tanımlarken; Wilhelm ise (2002: 93), yalnızca kendinden önceki iletilere açık şekilde yanıt veren iletileri karşılıklı olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla aynı ortamı farklı biçimde gözlemleyen iki araştırmacının bulguları birbirinden tamamen farklılaşmıştır.

Wilhelm ve Schneider, bir iletinin başka iletilere yanıt verip vermediğinin belirlenmesinde ileti içinde açıkça bir atfın olmasını benimsemektedir. Bununla birlikte

bir tartışma sürecinde tartışmacıların iletilerinde, önceki iletilere ve iletinin sahibine açık şekilde atıf bulunmasa da iletinin içeriğinden önceki iletilere yönelik olup olmadığının anlaşılması olanaklıdır. Janssen ve Kies de (2004: 15) bu açıdan bir yaklaşımı önermekte ve yanıtı daha ayrıntılı ele almaktadır: YANIT (YNT): (1) Kendinden önceki iletilere ya da iletinin yayımcısına atıf içeren iletilerdir. Örneğin sanal ortamlarda gerçekleşen tartışmalarda bir katılımcı başka bir katılımcıya yanıt verirken “@katılımcı adı” şeklinde iletilerine başlayabilmektedir. (2) İletinin içeriğinden bir önceki iletinin argümanı üzerinden bir argüman inşa eden iletilerdir. Bunun dışında kalan ve yeni bir konu hakkında tartışma başlatan iletiler BAŞLANGIÇ (BŞL); katılımcıların gerçekleştirdiği tartışmanın (etkileşimin) bir parçası olmayan ancak tartışma konusuna yönelik görüş bildiren iletiler ise MONOLOG (MNL) olarak kodlanmaktadır. Monolog sınıflandırması başka katılımcıların savlarını yanıtlamayı doğrudan tartışma başlığına gönderme yapan iletileri içermektedir. Çalışmada karşılıklılık ilkesinin değerlendirilmesinde Jansen ve Kies’in bu yaklaşımı benimsenmektedir.

Söylemsel eşitlik: Bu ilke, tartışmacılar tarafından tartışmaya yapılan katkının eşit olmasına vurgu yapmaktadır. Söylem etiğine göre “konuşan ve davranan rekabetteki her öznenin, bir söylemde yer almasına eşit şekilde izin verilmelidir (Habermas, 2007: 89). Ortam tasarımı (tartışma kuralları ve yönetimi) bu konuda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmiş olsa bile, kullanıcılar ortamın şekillenmesinde ve yeniden üretilmesinde etkin rol oynamaktadır. Tartışmalarda daha çok ileti gönderen katılımcı, ortamda başka katılımcıların iletilerinin kaybolmasına (okunmamasına) ve bundan dolayı tüm katılımcıların seslerinin eşit duyulmamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla çevrimiçi ortamlarda katılımcıların bazı etkinlikleri (yoğun ileti gönderimi, söz sırasına sadık kalmama gibi), söylemsel eşitliği birer bozucu unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Söylemsel eşitlik ilkesinin, içerik çözümlemesi tekniği ile sanal ortamlardaki tartışmalarda incelenmesinde Schneider (1997: 73), tartışma süreçlerine katkı yapan her katılımcının girdiği ileti sayısı ile bu iletilerin uzunluğunu sayarak tartışma süreçlerinde katılımcılar arasında eşit katılımın olup olmadığını saptamaktadır. Bu tekniği daha sonra (2002), Jensen (2003) ve Stromer-Galley (2007) de çalışmalarında benimsemişlerdir. Buradan hareketle araştırmada söylemsel eşitliğin incelenmesinde, aynı biçimde %katılımcı - %katkı istatistiği kullanılmaktadır. Tartışma metinlerindeki her katılımcının (K1...Kn) oluşturduğu ileti sayısı ile katılımcının her iletilerinin uzunluğu (kelime sayısı) ayrı ayrı saptanarak her katılımcının tartışma sürecine ne ölçüde katıldığı değerlendirilmektedir.

Siyasal ve ekonomik güçlerden bağımsızlık: Habermas’a (1996: 305) göre, müzakereler ekonomik ve yönetsel güçlerin baskısından uzak olmalıdır. Katılımcılar kendilerini çevreleyen tartışma kuralları ve iletişim önkoşulları dışında herhangi bir egemenlikten özerk ve özgür şekilde tartışabilmelidir. Dahlberg (2002: 35) bu ilkenin sansür ve gözetim gibi olumsuz bağlamıyla daha kolay şekilde araştırılabileceğini belirtmekle birlikte, alanyazında bu ilkeye yönelik bir içerik çözümleme çalışmasına rastlanmamıştır. Bu çalışmada ise bağımsızlık ilkesi içerik çözümleme yönergesine eklenerek, tartışmalarda üretilen iletilerde egemen güçlerden dolayı baskı hissetme konusuna yönelik ifadelerin ne ölçüde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu ilkenin

yönergeye eklenmesinin bir başka nedeni ise, bu ilkenin NİÇ ile gözlemlenebileceği konusundaki Dalhberg'in görüşünü sınamaktır.

Yönergede bağımsızlık ilkesine yönelik kodlama, katılımcıların tartışmalarda ürettikleri iletilerinde siyasal, ekonomik ya da forum yönetimi gibi egemen güçler tarafından gözetlenme, iletilerinden ötürü yaptırıma uğrama düşüncesi gibi ifadelerinin saptanmasını içermektedir. Ekonomik egemen güç olarak tartışma ortamlarına bir platform işlevi görebilen teknolojilerin sahipleri (örneğin ya da Facebook şirketi için Facebook Inc., YouTube için Google, Second Life platformu için Linden Research Inc. gibi) ile İnternet hizmet sağlayıcılarını da eklemek olanaklıdır.³ Yine tartışma süreçlerinde etki etmesi bir başka egemen güç olarak tartışma yönetimi ortaya çıkmaktadır. Tartışma forumlarının sahipliğini üstlenen yönetim ile tartışma oturumlarının yöneticilerinin (moderatörler) uygulamalarıyla katılımcılar üzerinde istemli ya da istemli olmayan bir biçimde baskı kurulması olasıdır. Bu noktalar kapsamında bağımsızlık kategorisi, her tartışmacının iletilerinde egemen güçlerden dolayı baskı hissedilmesine yönelik ifadelerin (kullanıcı hesaplarının iptal edilmesi, fiziksel yaşamda siyasal egemen tarafından cezalandırılma gibi) varlığı ve yokluğu bağlamında bir kodlamayı içermektedir.

Saygı: Katılımcıların birbirlerini dinleme ve anlama yönelimli etkileşimde bulunmalarını içeren saygı ilkesi yönergede olumlu ve olumsuz bağlamlarda gözlenmektedir. Çevrimiçi iletilerin olumsuz göstergeleri örneğin, başka katılımcılara yanıt verilmemesi, dogmatik abartılı söylemler, küfür içeren ifadeler, konuyla ilgisiz ve yoğun ileti (spam) gönderimi gibi ortama egemen olan ve dikkati dağıtan davranışlardır. Bu durumun tam tersi olan davranışlar ise, başka katılımcıları dinleme ve onlara yanıt verme, karşı tarafı anlamaya çaba gösterme ve empati kurma gibi açık girişimleri içermektedir (Dahlberg, 2002: 33). Bununla birlikte çalışmada saygı ilkesini olumlu, nötr ve olumsuz bağlamlarda kodlara ayıran Steenbergen vd.'nin (2003) yaklaşımı benimsenmiştir. Steenbergen vd. (2003: 29) oluşturdukları Müzakere Nitelik İndeksinde (MNI) "saygı" (respect) kategorisindeki iletileri üçe ayırmışlardır: (0) *Saygı yok (no respect)*: Gruba, konuşmacıya ya da karşı-görüşe yönelik olumsuz ifadelerin bulunduğu konuşmalardır. (1) *Örtük saygı (implicit respect)*: İletinin içinde olumsuz bir ifade bulunmadığı gibi olumlu bir ifade de bulunmamaktadır. (2) *Açık saygı (explicit respect)*: Olumsuz bir ifade olup olmadığına bakılmaksızın ileti içerisinde açıkça en az bir adet olumlu bir ifade bulunmaktadır.

Bununla birlikte *saygı olması ya da olmaması* durumunda, türünün ne olduğunun da kodlama yönergesine eklenmesi gerekli görülmüştür. Bu çerçevede Dahlberg'in (2002: 33) saygı ve saygısız davranışlar konusunda açık belirteçler olarak tanımladığı unsurlarla Jamieson'un (1998: 10) oluşturduğu kelime-tabanlı nezaketsizlik (incivility) indeksinden yararlanılmıştır. Yönergede *saygısız ileti ve davranışlar* alt-kategorisi şu kodlardan oluşmaktadır: (1) Başka konuşmacının konuşma hakkını açıkça engelleme girişimi (ortamdan ayrılmasını isteme, moderatöre böyle bir istekte bulunma gibi), (2) başka tartışmacıların sorularını yanıtlamama, (3) parlama (flaming), bağırma (büyük

³ Bu platformlar eşitlikçi olmayan kullanıcı sözleşmeleri, topluluk kuralları/standartlarıyla sanal coğrafyalardaki gözetimi ve denetimi ellerinde bulundurabilmektedir (Gençer Kasap, 2013). Sanal dünyalardaki işleyişi yeni bir feodal düzen olarak nitelendiren Gemalmaz (2011) da bu şirketleri sanal dünyalardaki en üstün iktidar olarak tanımlamaktadır.

harfle yazma gibi), (4) küfür ve hakaret ifadeleri, (5) aşağılayıcı ve alaycı sözcük kullanımı (sızlanmak, saçmalık gibi ifadeler), (6) stereotip kullanımı, (7) spam gönderimi (ortama aynı iletinin ust uste gönderilmesi), (8) provokatif ifadeler (slogan atma gibi) ve (9) diğer (abartma, isim takma gibi) maddeleri eklenmiştir. *Saygılı dinleme* alt kategorisi ise, (1) tartışmacının karşı tarafı anlama çabası (örneğin, karşısındaki kişinin savını açıklamasını istemesi, soru sorması), (2) başka tartışmacıların iletilerini/sorularını yanıtlama, (3) karşı tartışmacının düşüncesini özetlemesi, (4) kendini başkasının yerine koyma (empati), (5) herkesin sesinin duyulması hakkını kabul etmesi ve koruması, (6) karşı tarafı takdir edici, övücü ve destekleyici ifadeler kullanımı (akıllıca, mantıklı gibi) ve (7) diğer (teşekkür ederim gibi) maddeleri bağlamında gözlemlenmektedir.

Süreç ve ortam konuşması: Çevrimiçi tartışma forumlarındaki tartışmacıların, tartışma oturumları sırasında, kullanılan teknolojiye (faydalar, teknik sorunlar gibi) ya da tartışma sürecinin nasıl olması gerektiğine ilişkin çeşitli sorgulamalar gerçekleştirmesi olanaklıdır. Bu unsurların tartışma süreçlerine etki edebileceğinden de hareketle içerik çözümleme yönergesine, müzakere süreçleri ve kullanılan iletişim teknolojilerine yönelik bir kategori eklenmiştir. Katılımcıların tartışma sürecine ya da kullanılan teknolojiye yönelik olumlu bir düşünce, eleştiri ya da soru içeren iletileri bu kategoride kodlanmaktadır. İçerik çözümlemesi yönergesinde, bu bölüm Stromer-Galley'nin (2007: 13) oluşturduğu süreç kategorisinden uyarlanmıştır. Bu kategoride teknik sorunlar, teknik yararlar, müzakere süreci, müzakere sorunları ve olumlu müzakere olmak üzere beş madde bulunmaktadır (Stromer-Galley, 2007: 26). Bununla birlikte altıncı bir madde olarak, tartışma etkinliklerine yönelik inançsızlığın belirtildiği olumsuz müzakere kategorisi de çalışma kapsamında eklenmiştir:

Teknik sorunlar: Kullanılan iletişim ortamının teknik sorunlarıyla ilgili iletilerdir. Örneğin, sesli gerçekleştirilen bir tartışmada sesin duyulamaması, eşzamanlı ve metin temelli gerçekleşen bir tartışmada hızlı ileti akışı nedeniyle tartışmanın takip edilememesi gibi.

Teknik faydalar: Kullanılan iletişim ortamının teknik özelliklerine yönelik olumlu değerlendirmelerdir.

Müzakere süreci: Moderatöre ya da başka katılımcılara müzakere süreci ile ilgili (nasıl olduğu ve olması gerektiği), moderatör hakkında (varlığı ya da yokluğu gibi), moderatörün ne yapması gerektiği hakkında ya da tartışma sürecinin herhangi bir bileşeni hakkındaki soru soran ya da görüş bildiren iletilerdir.

Müzakere sorunları: Süreçle ilgili ne yapmaları gerektiğine ilişkin hayal kırıklığını, süreç ya da görevle ilgili karışıklıkları, katılımcıların tartışma konusu başlığının dışına çıkmaları ve onların yeniden başlığa dönmelerine yönelik girişimleri içermektedir.

Olumlu müzakere: Katılımcıların tartışma etkinliğinin kendileri, aileleri, ülke ya da demokrasi için yararlarına ilişkin inançlarını bildirdikleri iletilerdir.

Olumsuz müzakere: Katılımcıların, gerçekleştirilen tartışma etkinliklerinin, siyasal karar alma süreçlerine yansımayaacağı ya da egemen güçler tarafından işitilmeyeceğine ve dolayısıyla demokrasiye katkısına yönelik inançsızlıklarını belirttikleri iletilerdir.

İçerik Çözümlemesi Güvenirlik Çalışması

İçerik çözümlemesi kategorilerinin oluşturulmasının ardından yönergenin güvenirlik çalışması kodlayıcılar-arası tutarlılık (inter-coder consistency) testiyle gerçekleştirilmiştir. “Kodlayıcılar-arası tutarlılık, farklı gözlemcilerin birbirlerinden bağımsız olarak aynı çözümleme birimini aynı yönergeyle kodlamasıdır” (Krippendorff, 2004: 215). Araştırmacı ve iletişim alanından bir başka öğretim görevlisi, birbirlerinden bağımsız olarak aynı tartışma etkinliğine yönelik metinleri okuyarak uygun gördükleri kodlarla işaretlemişlerdir. Çözümlemede kullanılan örneklem, Facebook Toplumsal Paylaşım Ağı (TPA) üzerinde etkinlik gösteren Tartışan Türkiye⁴ platformundaki tartışmalar arasından rastlantısal olarak seçilmiştir. Tartışma metninin bütününe yönelik kodlama çalışması ile tartışmayı oluşturan her iletinin değerlendirildiği kodlama süreçleri gerçekleştirilmiştir. Her bir ileti için bir kodlama yönergesi kullanılmıştır. İşaretlenen kodlama yönergeleri daha sonra karşılaştırılarak görüş birliği ve görüş ayrılığı miktarları belirlenmiştir. Bu çalışma çerçevesinde kodlayıcıların her biri 200 değerlendirme yapmış ve bu değerlendirmelerin 179’unda kodlayıcılar arası uyum gerçekleşmiştir. Bu veriler Holsti’nin (1969) 2A/(Na + Nb) formülüyle değerlendirilmiş ve yönergenin güvenirligi saptanmıştır. “Bu formülde A (agreement) iki kodlayıcının görüş birliğini; Na ve Nb, kodlayıcı A ve kodlayıcı B’nin kodlama kararını ifade etmektedir” (aktaran Neuendorf, 2002: 149). Bu işlemin sonucunda içerik çözümleme yönergesi için kodlayıcılararası güvenirlik .90 olarak bulunmuştur. “.80 ve üzeri bir değer güvenilir kabul edildiği” (Krippendorff, 2004: 241) göz önüne alındığında elde edilen sonuç, bu veri toplama aracının güvenilir olduğunu göstermektedir.

İçerik çözümlemesi yönergesinde bulunan her bir kategorinin güvenirlik düzeyi de uyum yüzdesi bağlamında güvenirlik değerleri hesaplanarak elde edilmiştir. Söylemsel eşitlik kategorisinin uyum yüzdesi .90, karşılıklılık kategorisinin uyum yüzdesi .90, gerekçelendirme kategorisinin uyum yüzdesi .80, saygı kategorisinin uyum yüzdesi .85, düşünümsellik kategorisinin uyum yüzdesi .90 olarak saptanırken bağımsızlık ile süreç ve ortam konuşması kategorileri mükemmel uyum yüzdesine (1.00) sahiptir. Bu sonuçlar ise, yönergede yer alan alt kategorilerin de kendi içinde güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

İçerik çözümlemesinde çözümleme birimi (unit of analysis) ileti ve ileti zinciri olarak iki tanedir. İleti zinciri (message thread), belirli bir konuda tartışma başlatan ilk iletiye (seed message) verilen yanıtla başlayan ve birbiriyle ilgili iletilerin ardışık olarak sıralandığı bir konuşma durumudur (Papacharissi, 2004: 271; Soma, 2009: 67). Tartışmanın bütünü olarak da ifade edilmesi olanaklı olan bu zincir, iki ya da daha çok kişinin katılımıyla gerçekleşmektedir. “Söylemsel eşitlik”, ilkesiyle birlikte tartışmada yer alan toplam katılımcı ve ileti sayısının saptanmasında çözümleme birimi olarak ileti zinciri ele alınmaktadır. İçerik çözümlemesinde ikinci kodlama birimi ise, ileti zincirlerini oluşturan her iletidir. Bu aşamada iletilerin her biri “karşılıklılık”, “gerekçelendirme”, “düşünümsellik”, “saygı”, “bağımsızlık”, “süreç ve ortam konuşması” kategorileri çerçevesinde kodlanmaktadır.

4 Tartışan Türkiye Facebook sayfası, Eylül 2011 tarihi itibarıyla, 11. 297 üyesi bulunan 80’in üzerinde tartışmanın yapıldığı; çevre, eğitim, ekonomi, siyaset gibi alanlarda kamusal tartışmaların düşünce çeşitliliği ekseninde tartışılmasını kural olarak benimsemiş bir tartışma forumudur.

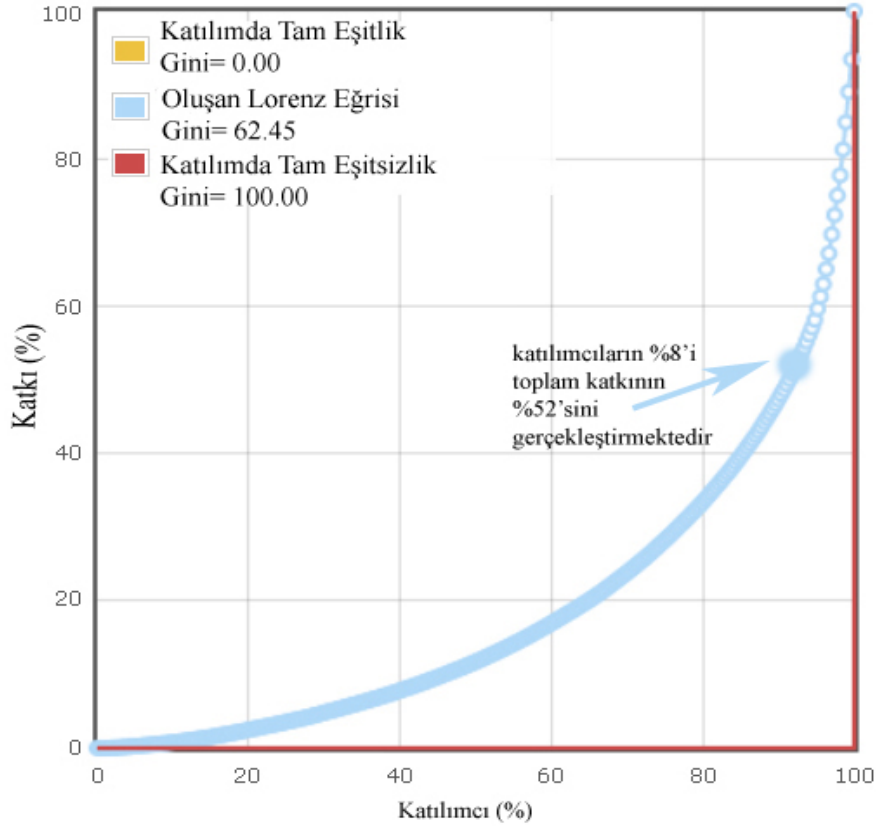
Örnek Bir Çözümleme Uygulaması

Geliştirilen NİÇ yönergesinin uygulanışı konusunda başka kullanıcılara ışık tutmak ve yönergenin işleyişi üzerine tartışabilmek amacıyla çalışma kapsamında bir de örnek çözümleme yapılmıştır. Çalışmanın örnek uygulaması, Tartışan Türkiye forumunda gerçekleşen ve “Türkiye Ekonomisi” başlığı altında toplanan tartışmalara odaklanmaktadır. Forumda Aralık 2010 ile Kasım 2011 tarihleri arasında konuyla ilgili açılan oturumlardan tartışma niteliği kazanan⁵ oturumların tümü (N=8) oturum çözümleme için kayıt altına alınmıştır. Bu oturumlarda üretilen iletilerin (N=645) her biri ise, geliştirilen yönerge aracılığıyla kodlanmıştır. Daha sonra NİÇ’ten elde edilen veriler SPSS 15.0 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik teknikleri kullanılırken veriler frekans dağılımı ve yüzdeler şeklinde özetlenmiştir. Tartışmalarda katılımcıların katkı oranlarındaki dağılımın söylemsel eşitlik ilkesi açısından değerlendirilmesinde ise Gini katsayısı ile Lorenz eğrisi⁶ kullanılmıştır. Bu çerçevede elde edilen bulgular şöyledir:

Söylemsel Eşitlik İlkesi: TPA’da katılımcıların tartışmalara eşit olarak katkı yapmasını gözeten söylemsel eşitlik ilkesinin forumda ne ölçüde karşılandığı Gini katsayısı ve Lorenz eğrisinin hesaplanmasıyla saptanmıştır. Bu bağlamda bireylerin ürettiği ileti miktarının toplam ileti içindeki dağılımı şöyledir (Şekil 1):

5 Tartışma forumlarında açılan her tartışma başlığı yeterli katılıma ulaşmamakta ve bu durumda o başlık altında bir tartışma gerçekleşmeyebilmektedir. Tartışma forumlarında bir etkileşim sürecinin tartışmacı nitelik kazanması için kaç iletiden oluşması gerektiğine yönelik alanyazında bir betimlemeye rastlanmamakla birlikte araştırmada 10 ve üzeri iletiden oluşan etkileşimlerin tartışmacı bir nitelik sergilediklerinin kabul edilmesi temelinde forumdaki bu bağlamda oluşan tartışma başlıkları değerlendirme kapsamına alınmıştır.

6 Bu hesaplama teknikleri bir dağılımdaki eşitsizliklerin (örneğin gelir dağılımı) saptanmasında kullanılmaktadır. Bazı araştırmacıların (Albretch, 2006:13; Schneider, 1997:80) bu tekniği tartışmalardaki eşitsizliklerin saptanmasında kullandığı görülmektedir.

Şekil 1: Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi

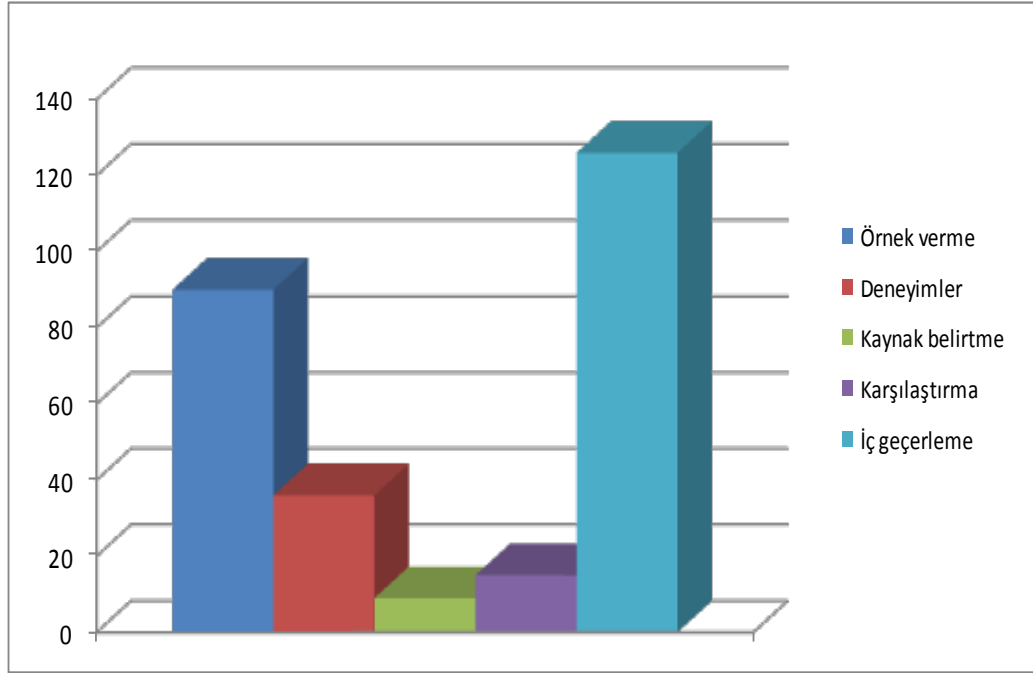
Lorenz eğrisi orta çizgiye ve Gini katsayısı da sıfıra yaklaştıkça bireyler arasında katkı miktarı dağılımının eşit olacağı göz önünde bulundurulduğunda, TPA'da tartışmacıların ortama yaptığı katkının eşit olmadığı görülmektedir (Şekil 1). TPA'daki katılımcıların yalnızca %8'i ortamdaki tüm iletilerin yarısını üretmektedir. Ağırlıklı ileti üretiminin sayıca az bir katılımcı grubunda toplanması, bu ortamda söylemsel eşitliğin bulunmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Karşılıklılık İlkesi: TPA Tartışan Türkiye forumunda gerçekleşen tartışmalarda karşılıklılık ilkesinin ne ölçüde gerçekleştiğini saptamaya yönelik yapılan çözümleme sonucunda katılımcıların %61'inin birbirlerini yanıtladıkları, %39'unun ise başka tartışmacılarla etkileşimi içermeyen bir türde iletiler olduğu görülmektedir. Bu ortamdaki katılımcılar karşılıklı görüş alışverişinde bulunmakla birlikte başka iletilerle etkileşimi olmayan monolog türündeki iletilerin, bir tartışma sürecinin gerçekleştiği göz önüne alındığında, yüksek olduğunu söylemek olanaklıdır. Bununla birlikte devam etmekte olan tartışma süreçlerinde yeni bir tartışma başlatan "başlangıç" türündeki iletilerin ise oldukça düşük düzeyde bulunması temelinde ise, bu tartışmalarda başka konulara geçme davranışının ise oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Gereçlendirme İlkesi: Katılımcıların savlarını nedenleriyle birlikte vermeleri, uzlaşıya da kaynaklık etmesi ile akılcı tartışmanın temel gerekliliklerinden birisidir.

TPA forum tartışmalarında oluşturulan iletilerde öne sürülen savların (iddiaların) ne ölçüde gerekçe içerdiğine yönelik bulgular incelendiğinde, tartışmacıların oluşturdukları iletilerin %61'inin yalnızca görüş bildiren ancak bu görüşlerin herhangi bir gerekçeyle desteklenmediği ileti özelliği taşıdığı görülmektedir. İletilerin büyük bölümünün bir gerekçe içermemesi nitelikli tartışma süreçlerinin gerçekleştirilebilmesi açısından olumsuz bir durumdur.

Çalışma kapsamında ayrıca iletilerde hangi tür gerekçelendirme yapıldığı da değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bir neden içeren 251 ileti gerekçelendirme türleri açısından kodlanmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Şekil 1):

Şekil 2: Gerekçelerin Türlerine Göre Dağılımı

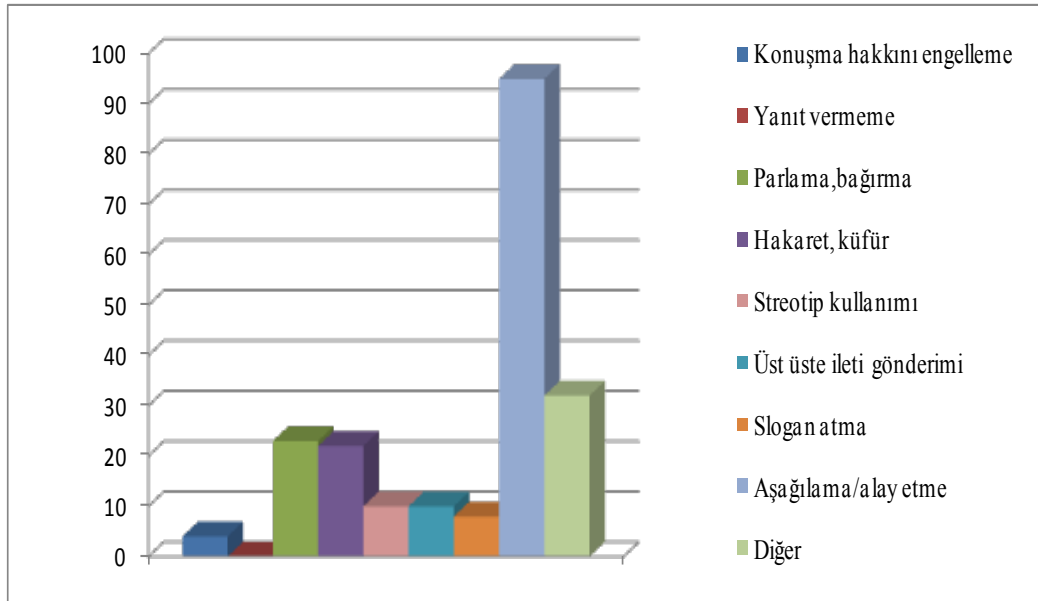
Tartışma süreçlerinde oluşturulan iletilerde gerekçelendirme türlerinden en sık olarak iç geçeleme yapıldığı görülmektedir. Toplam 126 iletide görülen iç geçeleme ile katılımcılar ileri sürdükleri savlarının nedenlerini kendi öznel çıkarımları doğrultusunda açıklamaktadır. Katılımcıların 90 iletide ise örnek verme, 15 iletide karşılaştırma yapma ve 36 iletide ise kişisel hikâye ve deneyimler bağlamında gerekçelendirme yapıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte en tarafsız gerekçelendirme türü olarak ifade edilebilecek gerekçelendirme türü olan kaynak/kanıt gösterme ise yalnızca 9 ileti de bulunmaktadır. Çalışma sırasında ayrıca nedenli olarak sayılan bir iletide birden çok gerekçelendirme türünün birlikte kullanılabilirdiği de görülmüştür.

Düşünümsellik İlkesi: Tartışmacının savunduğu konumu gözden geçirmesini ya da değiştirebilmesini içeren düşünümsellik ilkesinin, tartışma metinlerinde kodlanması sürecinde, başlangıç niteliğinde olan iletilerle katılımcıların ilk iletileri, katılımcıların fikrindeki değişimi gözlemlemeye olanak tanımadığı için kodlama dışında bırakılmaktadır. Bu iletiler dışında kalan iletilerin (N=382) kodlanması sonucu elde edilen bulgulara göre ise düşünümsellik ilkesinin tartışmadaki iletilere %2 oranında yansıdığı, %98 oranında ise katılımcıların kendi konularında herhangi bir değişim olmadan düşüncelerini

savunmayı sürdürdükleri görülmektedir. Ortamda gerçekleşen uzlaşılı yöneliminin de buradan yola çıkarak oldukça düşük olduğunu söylemek olanaklıdır.

Bağımsızlık İlkesi: Tartışma süreçlerinde katılımcıların başka tartışmacılar, tartışma yönetimi ya da siyasi/ekonomik egemen güçlerin baskısını üzerinde hissetmesine odaklanan bağımsızlık ilkesi içerik çözümlemesi bağlamında incelenmiştir. Tartışma süreçlerinde üretilen iletilerin %99.6'sında tartışmacıların üzerlerinde baskı hissedip hissetmediklerine yönelik herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte katılımcı iletilerinin %0,4'lük kısmında ise bağımsızlık ilkesi kapsamında değerlendirilen ifadelerin var olduğu görülmektedir.

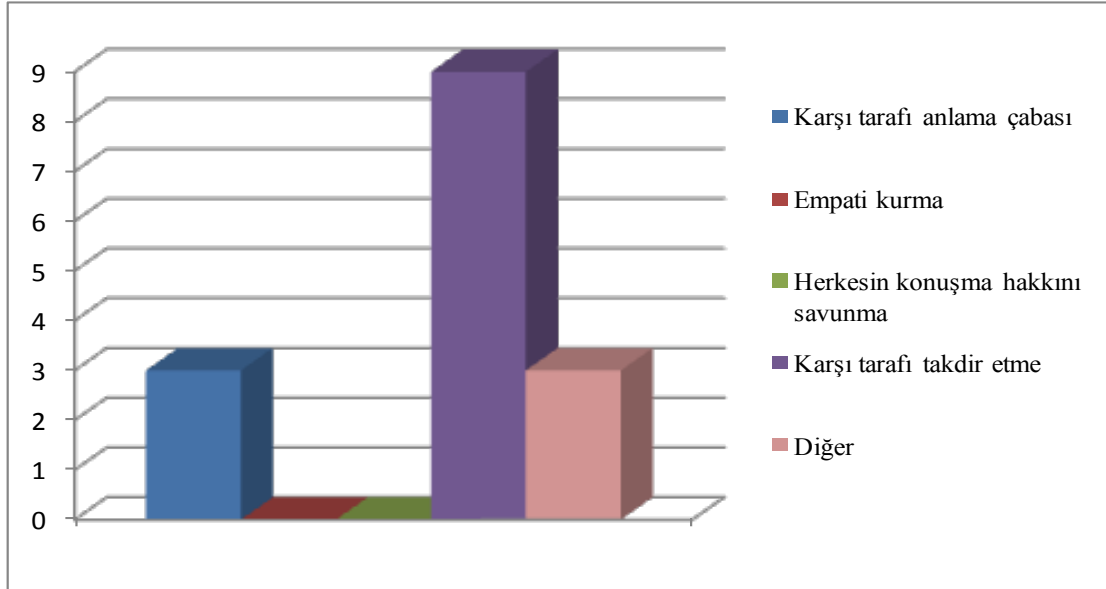
Saygı İlkesi: Forumda gerçekleşen tartışma süreçlerindeki saygı düzeyini saptamak amacıyla yapılan çözümlemede, iletiler 'açık saygı', 'saygı yok' ve 'örtük saygı' değerlerine göre kodlanmıştır. Bu çerçevede tartışma süreçlerinde oluşturulan iletilerin saygı ilkesine yönelik dağılımını içeren bulgulara göre ortamda egemen olan saygı davranışının örtük saygı olduğu görülmektedir. Örtük saygı temelinde katılımcılar, görüşlerini birbirlerine açık saygı ya da saygısızlık unsurları içermeden aktarmaktadır. Bununla birlikte %28 oranında görülen saygısız ifade ve davranışlar nitelikli bir tartışma süreci bakımından değerlendirildiğinde, yüksek bir oran olarak tanımlamak olanaklıdır. Bununla birlikte saygı ve saygısız ifade ve davranışlar, çözümleme kapsamında türlerine göre de değerlendirilmiş şu bulgulara ulaşılmıştır:

Şekil 3. Saygısız İfade ve Davranış İçeren İleti Türleri Dağılımı

Tartışma metinlerine yansıyan dağılımına göre, tartışma süreçlerinde katılımcıların en çok (N=95) aşağılama/alay etme türünde saygı içermeyen ifade ve davranışları gerçekleştirdikleri görülmektedir. Katılımcıların bunun yanı sıra sırasıyla 32 iletilde diğer (abartma, vb.), 23 iletilde parlam/bağırma (büyük harfle yazarak konuşma gibi), 22 iletilde küfür/hakaret, 10'ar iletilde streotip kullanımı ve üst üste ileti gönderme, 8 iletilde provokatif ifade ve davranışlar (slogan atma gibi) ve 4 iletilde de başka tartışmacı(lar)ın konuşma hakkını engelleme girişimlerinin olduğu saptanmıştır.

Tartışma metinlerine oldukça nadir yansıyan (N=15) ve karşıt görüşteki katılımcılara açıkça saygı bildiren iletilerin türlerine göre dağılımları ise şöyledir:

Şekil 4. Saygı Türleri Dağılımı

Katılımcıların tartışma süreçlerinde ürettikleri açık saygı iletilerinin, 3'ü karşı tarafı anlama çabası, 9'u karşı tarafı takdir etme, destekleme ve 3'ü ise diğer (teşekkür ederim gibi) olarak dağılmaktadır.

Süreç ve Ortam Konuşması Bulguları: Katılımcıların tartışmalar sırasında müzakere sorunları, teknik sorunlar ve faydalar, tartışma etkinliği gerçekleştirmeye yönelik olumlu ve olumsuz inançlarına yönelik ifadelerinin değerlendirildiği bu kategoriye yönelik bulgular ise şöyledir: Katılımcı iletilerinin yalnızca %6'sında bu çerçevede ileti üretmişlerdir. Bu oranın içerisinde ağırlıklı olarak (%5, N=30) ise *müzakere sorunları* kodu oluşturmaktadır. Katılımcıların diğer kodlara ilişkin ise oldukça nadir ileti ürettikleri görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada teknoloji-dolayimli kamusal tartışmaları akılcı ve etik ilkeler temelinde gözlemleyen bir içerik çözümleme yönergesi geliştirme çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın kuramsal temellerini Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ile söylem etiği çalışmaları oluştururken yine bu bağlamda alanyazında oluşturulan başka yönergeler ve bu yönergelere getirilen çeşitli eleştiriler de göz önünde bulundurulmuştur. Yapılan bu çalışmalar çerçevesinde yönergenin geçerliğinin sağlanırken, gerçekleştirilen kodlayıcılar-arası tutarlılık testiyle de aracın hem bütün olarak hem de alt kategoriler bağlamında güvenilir olduğu saptanmıştır. Tartışmaları hem ileti hem de ileti zinciri düzeyinde gözlemleyen yönerge; karşılıklılık, gerekçelendirme, düşünümsellik, saygı,

söylemsel eşitlik, bağımsızlık, süreç ve ortam konuşması kategorilerinden oluşmaktadır.

Yapılan örnek çözümleme ise göstermektedir ki nicel içerik çözümlemesi yönergesi; söylemsel eşitlik, karşılıklılık, gerekçelendirme ve saygı gibi ilkelerin birincil düzeyde betimlemesi konusunda işlevseldir. Bununla birlikte çözümleme sürecinde ‘egemen güçlerden bağımsızlık’ ile ‘süreç ve ortam konuşması’ kategorilerine yönelik iletilerin tartışmalarda oldukça seyrek üretildiği saptanmıştır. Bu kategorilerin metinler üzerinden gözlenebilmesi için katılımcıların tartışma sırasında tartışma konusunun dışına çıkarak, tartışma sürecine ya da yaşanan teknik sorunlara yönelik vb. ileti üretmesi gerektirmektedir. Katılımcılar ise, bu düşüncelerini tartışma süreçlerinde her zaman belirtmeyebilirler. Bu nedenle bu kategorilerin içerik çözümlemesinin yanısıra anket ya da görüşme gibi başka veri toplama teknikleriyle birlikte kullanılması önerilmektedir. Söylemsel eşitlik ilkesine yönelik kategori ise, tartışmacılar arasındaki katılım eşit(siz)liklerini nicel olarak betimleyebilmektedir. Bununla birlikte söylemsel eşit(siz)lik, ortamlarda bazı katılımcıların daha çok ileti üretmek baskınlaşması yoluyla gerçekleşebileceği gibi katılımcıların kendi tercihlerinden (konuşmak istememe ya da bilgi edinmek, dinlemek için ortamda bulunma gibi) de kaynaklanabilir. Bu nedenle bu ilkenin gözlemlenmesi için de yine katılımcı değerlendirmeleri işe koşulabilir. Son olarak, düşünümsellik ilkesinin gözlemlenmesi için nicel içerik çözümleme tekniğinin tek başına yeterli olmadığını söylemek olanaklıdır. Katılımcıların kendi düşünce ve konularında değişim olmasına karşın bu durumu tartışma süreçlerine (ve dolayısıyla metinlerine) yansıtmak istememesi de olasıdır. Bundan dolayı ilkenin değerlendirilmesi sürecinde, nicel içerik çözümlemesiyle birlikte katılımcıların tartışma öncesi ve sonrası düşünce ve tutumlarındaki değişimlere yönelik ölçmelerin de gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak görülmektedir ki, kamusal tartışmaların niteliksel gözlemlenmesinde, bazı ilkeler için çeşitleme (triangulation) yapılması tam ve doğru bir saptama için gereklidir. Bununla birlikte, nicel içerik çözümlemesi, akılcı ve etik koşulların büyük ölçüde değerlendirilebilmesi konusunda işlevseldir. Nicel içerik çözümlemesi, farklı ilkeler için birincil ya da ikincil düzeyde betimsel veri sağlayabilen bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

Alexy, R. (1978). Eine theorie des praktischen diskurses. *Normenbtgründung, Nonntndurchsttzung*, Ed: W. Oelmiiller, Paderbom: Schoningh, ss. 22-52.

Bächtiger, A.; Shikano, S.; Pedrini, S.; Ryser, M. (2011). Measuring deliberation 2.0: Standarts, discourse types, and sequenzialization. *Democracy Seminar Series*, Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Cambridge. <http://ash.harvard.edu/extension/ash/docs/baechtiger.pdf>. Erişim tarihi: 14.8.2012.

Benhabib, Seyla. (1999). Müzakereci bir demokratik meşruiyet modeline doğru. Ed: S. Benhabib, *Demokrasi ve farklılık: siyasal düzenin sınırlarının tartışmaya açılması* (s.101-139). Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi.

Black, L.W.; Burkhalter, S.; Gastil, J.; Stomer-Galley, J. (2011). Methods for analyzing and measuring group deliberation. Eds. E. P. Bucy; R. L. Holbert. *The sourcebook for political communication research: Methods, measures, and analytical techniques* (323- 345). New York: Routledge.

Cohen, Joshua. (1989). Deliberation and democratic legitimacy. *The good polity: Normative analysis of the state*, Ed: A.P. Hamlin, Oxford: Blackwell, ss. 17-34.

Cohen, Joshua. (1999). Müzakereci Demokraside Usül ve Esaslar. Ed. S. Benhabib, *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışılmaya Açılması*. (140- 173), Çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul: Dünya yerel yönetim ve demokrasi akademisi.

Dahlberg, Lincoln. (2001). The Internet and democratic discourse: Exploring the prospects of online deliberative forums extending the public sphere. *Information, Communication & Society*. 4(4), 613-633.

Dahlberg, Lincoln. (2004). Net-public sphere research: Beyond the ‘first phase’. *The Public*. 11(1), 27-44.

Fishkin, James, S. (2009). Virtual public consultation: Prospects for Internet deliberative democracy. Ed: T. Davies, S.P. Gangadharan. *Online deliberation: Design, research and practice*. (23-35).

Gençer Kasap, Demet. (2013). Sanal İletişim Ortamlarının Katılımcı Demokrasi Süreçlerine Etkisi: Web Temelli Forum, Toplumsal Paylaşım Ağı ve Üç Boyutlu Sanal Dünyalarda Gerçekleştirilen Tartışma Etkinlikleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Graham, Tood. (2002). The public sphere needs you. Deliberating in online forums: New hope for the public sphere? The Amsterdam School of Communications research. Amsterdam.

Graham, Tood. (2008). Needles in a haystack: A new approach for identifying and assesing political talk in non-political discussion forums. *Javnost-the public* Vol 14, No:2, pp.17-36

Graham, Tood. (2010). What is wife swap got to do with it? Talking politics online. *Fourth International Conference, OD2010*. Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 101-116.

Gutmann, A. ve Thompson, D. (1996). *Democracy and disagreement*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Habermas, Jürgen. (1991). *Moral consciousness and communicative action* (1. baskı). (Çev. C. Lenhardt ve S. W. Nicholsen). Cambridge: Polity.

Habermas, Jürgen. (1996). *Between fact and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (2. baskı). (Çev. W. Regh). Cambridge: MIT.

Habermas, Jürgen. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. İstanbul: Kabalcı.

Habermas, Jürgen. (2009). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü* (9. baskı). (Çev. T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim.

Holsti, Ole, R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. M.A: Addison-Wesley.

Jamieson, K. H. ve Falk, E. (1998). *Civility in the House of Representatives: An update*. The Annenberg Public Policy Center. Philadelphia: Pennsylvania Üniversitesi.

Jankowski, N. W. ve Van Os, R. (2005). Internet-based political discourse: A case study of electronic democracy in the city of Hoogeveen. Ed. P.M. Shane. *Democracy online: The prospects for political renewal through the Internet* (181-195). New York: Routledge.

Janssen, D. ve Kies, R. (2004). Online forums and deliberative democracy: Hypotheses, variables and methodologies. *Empirical Approaches to Deliberative Politics Konferansı*'nda sunulan bildiri. Florence: European University Institute, <http://www.edemocracycentre.ch/files/onlineforums.pdf>. Erişim tarihi: 4.4.2010.

Jensen, Jakob Linaa. (2003). Public spheres on the Internet: Anarchic or government-sponsored- A comparison. *Scandinavian Political Studies*. 26 (4), 249-374.

Kies, R. ve Wojcik, S. (2010). European Web-deliberation: Lessons from the European Citizen Consultation. *Fourth International Conference, OD2010*. Leeds: Leeds Üniversitesi, ss. 198-211.

Krippendorff, Klaus. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed). Thousand Oaks: SAGE.

Neuendorf, Kimberly, A. (2002). *The content analysis guide book*. Thousand Oaks: SAGE.

Papacharissi, Zizi. (2004). Democracy Online: Civility, Politeness and the Democratic Potential of Online Political Discussion Groups. *New Media and Society*. 6 (2), 259-283.

Schneider, Steven Michael. (1997). Expanding public sphere through computer-mediated communication: Political discussion about abortion in a Usenet news group. *Political Science*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology: 189.

Slattery, Martin. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler* Çev: Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz, Bursa: Sentez.

Steenbergen, M. R., Bächtiger, A., Spörndli, M. ve Steiner, J. (2003). Measuring Political Deliberation: A Discourse Quality Index. *Comparative European Politics* (21-48).

Stromer-Gally, Jennifer. (2007). Measuring Deliberation's Content: A Coding Scheme. *Journal of Public Deliberation*. 3 (1), 1-35.

Soma, Samantha Isabella. (2009). *Community, conversation, and conflict: A study of deliberation and moderation in a collaborative political Weblog*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Portland State University, Portland, ABD.

Wilhelm, Anthony G. (2002). *Democracy in the digital age: Challenges to political life in cyberspace*. New York: Routledge.